

LUCRĂRI DE ARTĂ DIN PATRIMONIUL MUZEULUI DE ISTORIE AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA — PREȚIOASE EXPONATE ALE SECȚIEI DE ISTORIE MODERNĂ

de ION ILINCIOIU

Una din laturile complexe activități științifice ce se desfășoară în general în muzeele din întreaga țară o constituie selectarea și achiziționarea pieselor care, prin atributele și conținutul lor, ilustrează sau întregesc din punct de vedere muzeografic etape, momente, de o mai mare semnificație sau cu un caracter mai limitat, ale desfășurării unui proces istoric, ale unui eveniment din viața economică, socială și politică a poporului nostru.

Activitate de mare răspundere, depistarea și strângerea valorilor muzeistice se bucură de tot sprijinul material din partea statului.

Cu toate greutățile inerente unei astfel de acțiuni, în rîndul cărora vom menționa în mod aparte necunoașterea de către unii posesori a valorii sau valențelor istorice, documentare, expoziționale a materialelor ce le dețin, numeroase piese de interes major au intrat pînă acum în patrimoniul cultural-muzeistic al țării. Multe din acestea fac obiectul expunerii în sălile diverselor muze, altele se află pe masa de lucru a cercetătorilor, în laboratoarele de reconstituire, de recondiționare sau își vor aștepta vizitatorii în viitoare expoziții.

Printre piesele intrate în patrimoniul Muzeului de Istorie al Republicii Socialiste România aflăm și o seamă de lucrări de artă. Asupra unora dintre ele, al căror conținut tematic, atribute științifice și documentare sînt demne de a fi reliefate, vom zăbovi.

Patru lucrări ale pictorului D. Stoica¹ ne readuc în actualitate

---

¹ Ștefan-Stoica I. Dumitrescu (1886—1956) și-a semnat lucrările Stoica D. Urmează cursurile Școlii de arte frumoase din București, iar din 1909, timp de cinci ani, studiază la München, unde își îndreaptă atenția spre însușirea tehnicii compoziției cu personaje multiple și a anatomiei animaliere. Colaborează la mai multe reviste ca „Semănătorul“, „Neamul românesc“, „Albina“, ilustrînd opere ale unor renumiți scriitori, printre care M. Eminescu, I. Creangă, P. Ispirescu, M. Sadoveanu.

În anul 1915, deschide la București în sala „Minerva“ prima sa expoziție. Temele lucrărilor expuse sînt inspirate din subiecte istorice și cu caracter social.

La declanșarea primului război mondial este mobilizat cu gradul de sublocotenent. Împreună cu Regimentul 40 Călărași ia parte la luptele de la Turtucaia unde este rănit de trei ori. Internat în spital, în toamna anului 1916 este evacuat în Moldova. Ia parte apoi, ca pictor atașat pe lângă Marele Cartier General al armatei române, la principalele lupte desfășurate în vara anului 1917.

În perioada interbelică se afirmă ca unul dintre renumiții pictori români. Critici de artă și cronicari ai timpului i-au evidențiat talentul și conținutul tematic al operei, la care am adăuga tenta documentară a lucrărilor sale, inspirate din realitățile vieții. Susține mai multe expoziții, organizate în Capitală în aprilie 1925,

preocupările artistului legate de perioada atât de zbuciumată din istoria poporului nostru cuprinsă între anii 1916—1918.

Multe dintre lucrările lui D. Stoica, al căror subiect este legat de evenimentele ce s-au desfășurat în acești ani, au fost integrate de-a lungul deceniilor în circuitul de valori al patrimoniului muzeal al țării.

În ianuarie 1918 și în anul următor, o parte din desenele și pânzele sale au figurat printre piesele de interes ale expozițiilor organizate la Iași și București, ce reuneau lucrări ale unora dintre renumiții pictori și sculptori români, printre care Camil Ressu, Emilian Lăzărescu, Ion Jalea, I. Dimitriu-Birlad, Cornel Medrea. Alături de aceștia, D. Stoica a fost prezent la mai toate luptele purtate de armată română împotriva cotropitorilor în vara lui 1917. Nu a fost luptătorul cu arma în mână, ci artistul militant ce-și va pune talentul și penelul în slujba idealurilor sale patriotice, care erau ale întregului popor român. În același timp, el a zugerit durerea, încercarea și chinul la care au fost sortite de vrăjmași și de urgia războiului mii și mii de suflete vitregite, care și-au purtat amarul lipsurilor pe drumurile țării, strămutându-se din loc în loc, pentru a nu îndura umilința cotropirii și a contribui la eliberare.

Observator atent al efortului de maximă încordare al armatei române în anii 1916—1918, Stoica a reușit să lase posterității, prin lucrările sale, o veritabilă frescă evocatoare a acelor vremi de încercare.

Uleiurile pe carton, pe pânză sau pe lemn i-au conferit aprecieri favorabile din partea specialiștilor, făcându-l cunoscut în rîndul unor cercuri largi. Cu aceeași pasiune și-a îndreptat artistul atenția și spre desen. Lucrările sale de acest gen sînt mai rare, și, datorită tocmai acestor împrejurări, ele capătă un plus de valoare.

Subiectele celor trei desene, ca și al acuarelei ce ne rețin atenția se integrează în ciclul de lucrări ale pictorului inspirate de primul război mondial. Toate aceste lucrări sînt semnate și datate 1917. Două dintre ele poartă și dedicații ale autorului pe care le vom menționa la locul potrivit.

februarie 1926, martie 1929. Analiza lucrărilor lui Stoica l-a determinat pe profesorul și criticul de artă Léo Bachelin să apropie unele elemente ale compozițiilor sale de lucrări ale lui N. Grigorescu, apreciind, de pildă, că ceea ce reprezintă carul cu boi pentru marele nostru pictor, pentru D. Stoica era căruța trasă de cai. Opinia criticului avea în vedere, în mod aparte, anatomia calului creionat sau pictat, într-o manieră atât de izbită de Stoica.

După ceț de al doilea război mondial, Stoica D. ocupă postul de restaurator și pictor al Muzeului Militar din București.

Între lucrările mai de seamă ale pictorului menționăm : „Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia“ ; „Proclamația de la Padeș“ ; „Lupta de la Mărășești“ ; „Vlad Tepeș primind pe solii turci“ ; „Tăierea capului lui Mihai Viteazul“. (Datele biografice și în legătură cu opera pictorului au fost selectate din arhiva sectorului de artă românească modernă și contemporană al Institutului de istoria artei al Academiei de Științe Sociale și Politice. Vezi și L. Bachelin, *Esquis esthetique sur l'oeuvre du peintre Stoica D. Avec de nombreuses illustrations du maître dans le texte et hors texte*, ed. „Cartea românească“, Buc. 1926 ; N. Pora, *Un pictor al eroismului străbun : D. Stoica*, în „Flacăra“, an. V, nr. 1/1915, p. 570—571).

Primul dintre acestea, un desen în creion, măsurînd 0,90 x 0,55 cm., l-am intitulat „Refugiul”². Stoica a surprins în acest desen unul din nenumăratele convoaie, care, atunci, în decembrie 1916 au luat drumul bejeniei, strămutîndu-se din teritoriul căzut sub ocupația trupelor germane în Moldova speranței. Vitregiții soartei aveau de înfruntat lipsurile, foamea, gerul năprasnic și vîntul care sufla cu furie. Cerul amenințător, gata să se prăvălească, adăuga o notă și mai sumbră decorului și așa dezolant.

Pe drumul în pantă, ce șerpuia, căruțele, înșirate una în spatele celeilalte, transportau bruma de avut a celor care, în ciuda tuturor greutăților, preferaseră a lua calea necunoscutului decît să trăiască sub apăsarea regimului impus de ocupant. Pe marginea drumului, alături de căruțele ce parcă abia se mișcau, cite o femeie își însoțea tot ceea ce putuse strînge sau mai rămăsese din truda familiei.

În prim plan, trasă de un singur cal, o căruță ca toate celelalte. Coviltirul, care acoperea jumătate din lungimea căruței, era desprins pe partea dreaptă de rafalele nemiloase ale vîntului. Pe stînga, o măsută rotundă cu trei picioare scurte și ceaunul pentru mămăligă fuseseră agățate de o leucă. De sub coviltir, adăpostit în spate de o grămadă de fîn, se conturează capul înfășurat în basmale al unui copil. Așa, în penumbră, doar fața i se mai distinge. Privirile sale sînt îndreptate în față, unde, la cîțiva pași, mama sa, strîngînd la piept pe mezin sau surioara mai mică, înfruntă vîntul sfichiuitor. Din ghemotocul acela de țoale viața a dispărut parcă. Și totuși nu este așa. Mîinile micuțului strîng, ca într-o îmbrățișare, gîtul viguros al mamei.

Cu dolmanul lung pînă aproape de pămînt și cu broboada trasă peste frunte, femeia aceasta dirză, al cărui obraz poartă semnele unei aspre încercări, are un singur gînd: să ajungă undeva cît mai departe de năpasta ce s-a abătut pe capul tuturor.

În jur, totul este pustiu. Copacul din marginea drumului, lipsit de podoaba-i din vară, străjuiește acolo slut drumul trecătorilor, amin-tîndu-le, prin bucățica de lemn legată transversal cu un curmei de trunchi, așa ca o cruce, de jalea țării. Și aici, departe de bubuitul asurzitor al tunurilor sau de șuieratul gloanțelor, moartea seceră sfîșietor. Este oare mormîntul unui drumeț sau al unuia din miile de ostași răniți, care, în drum spre casa părintească, a poposit pentru totdeauna la rădăcina copacului? Dar, ce importanță mai are acum o astfel de întrebare și pe cine îl mai interesează?

În acest desen, ca dealtfel și în celelalte lucrări de care ne ocupăm, Stoica nu deformează nimic, nu recurge la transfigurări ci, lucid, transpune aiddoma imaginea reală, trecută prin filtrul propriilor sale trăiri.

Următoarele trei lucrări ale pictorului constituie o compoziție narativă al cărei subiect este războiul propriu-zis, cîmpul de luptă cu tot cortegiul său de orori și suferințe.

„Ultima chemare la atac”³ este o acuarelă al cărei titlu ne-a fost sugerat de scena ce ne este înfățișată. În plan central, un fruntaș, pe al cărui epolet se distinge matricola Regimentului 76 Infanterie, căzut

² Muzeul de Istorie al R. S. România, inv. nr. M. 1673.

³ Ibidem, inv. M. 1674. Dimensiuni: 0,87 x 0,53 cm. Lucrarea este datată: „Iași 1917”.

la pământ, se sprijină în palma mâinii stîngi, în timp ce dreapta îi stă încheștată pe goarna cu care cheamă, parcă, la un nou atac. Chipiul i s-a pierdut pe undeva, în timpul luptei, iar pușca îi ține tovărășie în apropiere. Privirea îi este ațintită în față, acolo, spre dușmanul care îi cotropise pământul strămoșesc. În jureșul luptei a fost rănit la cap, iar acum, sîngerînd, este aproape la capătul puterilor. În spatele său zac cei uciși. În plan mai îndepărtat, roțile și inima unei căruțe sau al unui afet de tun sînt îngropate pe jumătate aproape în pîlnia unei explozii de obuz. Deasupra, cerul negru, cu nori ce nu lasă nici o rază de soare să pătrundă. În această liniște de mormînt, doar semnalul gornistului și ochii săi mari și luminoși amintesc de viață.

Penultima din cele patru lucrări ale lui D. Stoica, achiziționate de muzeu, am intitulat-o „Rugămîntea din urmă”⁴.

Este un deseu în cărbune pe care artistul i l-a oferit unui ofiter din statul major al armatei cu dedicația : „D-lui colonel Ianide. Stoica D. 1917 Iași 18 aprilie”.

Imaginea surprinde sfîrșitul dureros al unei lupte. Sub cerul plum-buriu, apăsător, întrerupt în zare de o fișie de lumină, totul pare amortit. Înconjurat de camarazi, care căzuseră eroic pe cîmpul luptei pentru apărarea pământului patriei, un gornist, cu ultimele puteri, cuprinde cu brațul stîng o troiță. Lasă impresia că aceasta fusese ridicată acolo spre a aminti de vitejia celor ce se stinseseră eroic înainte. În spatele acestuia și în față, conturul mormintelor proaspete aproape că au dispărut. Au rămas doar crucile aplecate de suflul exploziilor și retezate de schijele grenadelor sau obuzelor.

Goarna și arma eroului au amuțit, abandonate lîngă muribund. În timp ce acesta, cu privirea înălțată spre icoana de pe troiță își rostește cea din urmă rugăciune. În ochii și închipuirea sa, Christ capătă dimensiunile troiței pe care este crucificat.

Desenul lui Stoica este departe de a fi o lucrare cu temă religioasă cum am fi tentați să apreciem într-un prim moment. Străbate din el atîta umanism și o atît de crudă realitate că ar însemna să deformăm conținutul, mesajul ce-l transmite lucrarea, atribuindu-i alte sensuri și valențe decît cele pe care, desigur, însuși artistul le-a cunoscut și creionat spre aducere aminte.

Ultima din acest ciclu de patru lucrări, sîntem tentați să o intitulăm, fie „Alungarea cotropitorilor”, fie „Pe viață și pe moarte”⁵.

Scena ce ne este înfățișată este străbătută de un profund dramatism. În ograda unei case țărănești, o luptă „corp la corp” este pe cale de a se sfîrși. Baioneta și patul armei au cuvîntul decisiv în această încheștare. Aproape fiecare metru pătrat al spațiului din față al curții este teatrul unei impresionante lupte. La colțul casei, în stînga, cotropitorii sînt puși pe fugă. Cei care au rămas mai în urmă sau au fost surprinși de atacul dezlănțuit al ostașilor români au în priviri spaima morții, care îi determină să mai opună încă rezistență. Sus, în cerdacul

⁴ Muzeul de Istorie al R. S. României, inv. M. 1672. Dimensiuni : 0,80 × 0,56 cm.

⁵ Ibidem, inv. M. 1671. Desenul are 0,73 × 0,57 cm. Artistul a notat în colțul din stînga jos : „D-lui colonel Ianide cu mult respect”, s-a semnat și a menționat data de 18 aprilie 1917.

casei și pe scările ce duc spre acesta, lupta se dă cu aceeași înverșunare. Totul poartă amprenta luptei. Gardul ce împrejmuea casa este aproape distrus; doar undeva, în colțul din dreapta, a mai rămas „în picioare”. La casă, geamurile sînt sparte, iar lemnăria este pe punctul de a se desprinde.

În atmosfera generală, încinsă de încrîncenarea luptei, formele se detașează distinct. Sînt imagini de un profund realism, al căror suport moral l-a constituit însăși patriotismul artistului. Acesta a surprins în desen unele din trăsăturile definitorii care i-au animat pe ostașii români: bărbăția, curajul, vitejia.

Mulți dintre cronicarii expoziției de pictură și sculptură deschise la Iași, la 26 ianuarie 1918, în localul Școlii de arte frumoase, în cadrul căreia au expus lucrări artiștii mobilizați și atașați Marelui Cartier General, remarcă, nu fără temei, simpatia lui Stoica pentru țărănime, înțelegerea pentru aspirațiile marelui oaste anonime, care, acum, ca și în trecut, cu o inepuizabilă energie, apărau, cu prețul jertfei supreme, pămîntul lăsat moștenire de străbuni, la care își reclamau dreptul de a fi stăpîni pe el. „Adîncă lui simpatie pentru țăran — se remarcă în cronică pe marginea expoziției apărută în «Neamul românesc» — îl face să descopere nota caracteristică a epocii noastre, nota țărănească. Din cîți au încercat să ne dea Mărășeștii, el singur (D. Stoica — *n.n.*) a izbutit în voinicii aceia aspri, vînjoși, dezbrăcați la cămașe, izbind cu patul puștii”⁶. Peste două zile, N. Iorga, exprimîndu-și într-un succint articol impresiile ce-i dominau cugetul, nota lapidar, printre altele, despre lucrările lui D. Stoica: „Am admirat ca totdeauna largă viziune epică a lui Stoica”⁷.

Este fără îndoială faptul că artistul a cunoscut lîngă ostași vatra sufletului românesc, țăria morală a țăranilor îmbrăcați în uniformă. Spre universul moral și spiritual al acestor oameni necăjiți a fost atras, zgrăvindu-i cu simpatia aceluia ce le împărtășea dorurile și năzuințele.

Printre lucrările de artă achiziționate de muzeu atrage atenția și un desen în creion⁸, lucrare executată de cunoscutul grafician Iosif Iser⁹, reprezentîndu-l pe C. Dobrogeanu-Gherea, marcantă personalitate a mișcării socialiste din țara noastră. Unele elemente legate de istoricul

⁶ „Neamul românesc”, an. XIII, nr. 27 din 28 ianuarie 1918.

⁷ Ibidem, nr. 29 din 30 ianuarie 1918.

⁸ Desenul (0,18 x 0,24 cm.) figurează în patrimoniul muzeului la nr. inv. 18003.

⁹ Iosif Iser (1881—1958), reputat pictor și grafician, își face studiile de specialitate la București, München și Paris. Se remarcă încă înainte de primul război mondial prin colaborările sale la mai multe reviste, printre care „Furnica”, „Facla”. Ilustrînd paginile acestora cu desene demascatoare la adresa monarhiei, a regimului burghez-moșieresc și subliniind, totodată, afirmarea și creșterea rolului clasei muncitoare, a mișcării socialiste în viața social-politică a României. În perioada interbelică și după aceea expune numeroase desene și picturi, cu prilejul a diverse expoziții. Prin creațiile sale în desen, a căror coordonată esențială este sinteticul, lapidarul, din care se degajă expresivitatea și accesibilitatea, artistul și-a adus o prețioasă contribuție la dezvoltarea graficii românești de factură militantă. Pentru meritele sale deosebite a fost ales membru al Academiei Republicii Socialiste România. (În legătură cu viața și opera artistului, vezi la Paul Constantin, *Grafica politică a lui Iser*, ESPLA, București, 1955; Petre Comarnescu, *Iosif Iser*, Ed. Meridiane, București, 1965; Al. Busuioceanu, *Iser, cu 25 reproduceri*, Ed. „Ramuri”, Craiova, 1930; Marin Mihalache, *Iosif Iser*, Ed. „Meridiane”, București, 1968; 50 de figuri contemporane, Ed. „Flacăra”, București, 1913).

acestui desen, ca și cele privitoare la existența și păstrarea lui pînă în zilele noastre, îi conferă acestuia o valoare deosebită. În rezumat, detaliile constau în următoarele :

În 1910, revista de factură socialistă „Viața socială”¹⁰ publică în numărul său pe luna noiembrie un desen a lui I. Iser reprezentîndu-l pe C. Dobrogeanu-Gherea, așa cum îl cunoaștem din fotografiile primului deceniu al secolului nostru. Prețiosul original al desenului românesc, fie se pierduse, fie se afla uitat undeva, între copertile vreunui dosar.

Recenta achiziție a muzeului, reliefînd, de la primul contact, izbitoroarea asemănare a acesteia cu portretul lui Gherea semnat de același Iser în „Viața socială”, a pus în actualitate o mai veche preocupare personală privitoare la supraviețuirea originalului lucrării amintite.

Analiza comparativă a desenului cu reproducerea din „Viața socială” a evidențiat în final concluzia că lucrarea graficianului pe care o deținem a constituit ori un desen „personal”, executat de Iser cu scopul de a-l păstra pentru sine sau a i-l dăruia lui Gherea, ori un exemplar inițial, după care autorul dorea să se ghideze în eventualitatea publicării portretului remarcabilului gînditor și militant socialist.

Problema originalului din 1910 rămîne deci a fi rezolvată în viitor. Achiziția constituie, în adevăr, o lucrare originală a lui Iser, deosebit de valoroasă. Două amănunte însă, lipsite de semnificație, am putea spune, ne determină să apreciem că desenul nostru nu este originalul pe care l-a avut la dispoziție redacția „Viații sociale”, dar că acesta a ținut locul „modelului” după care Iser a executat un exemplar pentru revistă. Afirmatia noastră are în vedere coincidența tuturor detaliilor desenului cu reproducerea. De la acestea face excepție doar un amănunt. În reproducere, deci și în exemplarul de redacție al lui Iser, conturul mincii, de la haina pe care o purta Gherea, sus la umăr, pe o distanță de aproape 1 cm, este trasat printr-o linie ușor curbată. Insignifiantul detaliu lipsește din desenul nostru. Apoi, este de semnalat și un alt amănunt, care nu afectează însă în nici un fel desenul. Pe originalul produs în „Viața socială” autorul a scris în josul lucrării numele celui pe care-l creionase, lucru care l-a considerat lipsit de importanță pentru un desen ce urma să-i rămînă lui — desenul achiziționat de noi.

Este neîndoielnic că, ținînd seama de toate aceste elemente, bine-cunoscutul grafician a pus la dispoziția redacției revistei „Viața socială” un exemplar identic cu cel pe care îl deținem, intervenind doar prin menționarea identității personajului și cu un mic retuș de contur vestimentar.

Patrimoniul Muzeului de Istorie al Republicii Socialiste România s-a îmbogățit și cu o altă lucrare de artă, al cărui subiect îl constituie marea ridicare la luptă a țărănimii, pentru dreptate și echitate socială din primăvara anului de luptă și speranță — 1907.

Mulți dintre artiștii plastici al epocii, printre care Ștefan Luchian, Gabriel Popescu, Iosif Iser, Ary Murnu, Francisc Șirato, au surprins în lucrările lor — crochiuri, desene, caricaturi, pînze ce au învins timpul —, evenimentele anului marli răscoale.

¹⁰. Vezi în acest sens, *Presă muncitorească și socialistă din România*, vol. 2 (1900—1921), partea II-a (1907—1916), Ed. Politică, București, 1960, p. 274—296.

Dintre toți, desigur, cel mai de seamă cronicar plastic al robilor pământului de la începutul secolului nostru a fost Octav Băncilă, a cărui operă dedicată țărănimii române și năzuințelor sale exprimate atunci, în 1907, ca și totdeauna, a cuprins un ciclu de 17 lucrări, cele mai multe din ele astăzi pierdute.

Două considerente ne impun aprecierea că lucrarea, de curind achiziționată de muzeu, este o piesă aparte. Într-o primă ordine de idei, ea aduce în circuitul reflectării de factură plastică a evenimentului un nume nou: Toma Gh. Tomescu, un pictor de prin părțile Ploieștilor aproape necunoscut. Apoi se reliefează cel de-al doilea considerent, deși acesta nu se situează pe un plan secundar. Tabloul pictorului Tomescu, un ulei pe pînză de 0,65 x 0,40 cm¹¹, este executat și datat în chiar anul răscoalei — 1907. Prin aceasta el capătă, pe lângă atribuțiile de ordin artistic, și valențele unui document de epocă, de o manieră deosebită în raport cu documentul de arhivă.

Pictorul surprinde în lucrarea sa un episod din timpul răscoalei. Scena se desfășoară noaptea, la lumina făcliilor improvizate de răsculați. De aceea, mulțimea capetelor se pierd în negura nopții. În fața grupului, luminate palid de torțele din spate, se disting siluetele în mișcare ale conducătorilor. Coasele, furcile de fier și de lemn se leagănă deasupra mulțimii.

Este o imagine adeseori descrisă de contemporanii răscoalei și surprinsă în unele desene care au văzut lumina tiparului în acel timp, dar niciodată reflectată într-o asemenea manieră.

Din păcate, calitatea uleiurilor și-a spus cuvântul cu anii. Imaginea de ansamblu a lucrării suferă din această pricină. Inițial, culorile tabloului au fost, desigur, mai contrastante, punând în valoare ceea ce autorul a dorit să reliefeze. Acum, însă, un vâl cernit a acoperit aproape întreaga lucrare. Tratată de specialiști, spre a-i reda calitățile din anul execuției, pînza pictorului Toma Tomescu va constitui un exponat demn de toată atenția.

Pentru istorici, existența în țara noastră, ca vechime, a imaginii chipului impunător și atât de bine cunoscut al întemeietorului socialismului științific, titan al gândirii revoluționare și conducător al proletariatului, Karl Marx, n-a constituit o problemă deosebită.

Cercetări mai vechi au reliefat la timpul potrivit reproducerea, pentru prima oară în presa română, a portretului lui Karl Marx. Era ziua de 19/31 decembrie 1871 când revista lui Iosif Vulcan, „Familia“, reproducea pe prima sa pagină o reușită gravură reprezentînd bustul lui Marx.

Fără îndoială că unii dintre cititorii români ai primei ediții în limba franceză a „Capitalului“, tipărită la Paris în 1872 și răspîdită și în România, au putut cunoaște figura dascălului proletariatului din reproducerea pe care această ediție o insera.

În presa și publicațiile mișcării muncitorești și socialiste din România de la sfîrșitul veacului trecut și primii ani ai secolului nostru, portretul lui Karl Marx a fost reprodus de nenumărate ori.

¹¹ Muzeul de Istorie al R. S. România, inv. nr. 19 817.

O altă achiziție a Muzeului de Istorie al R. S. România, un bust în bronz, reprezentându-l pe Karl Marx¹² a relevat câteva elemente demne de a fi reținute. Mai întâi, ineditul acestei lucrări. Apoi, faptul că bustul a fost executat de către sculptorul român Spiridon Georgescu¹³ în anul 1919 și turnat în bronz în același an.

Impresionat de figura geniului proletariatului, a cărui operă teoretică și acțiune practică vor rămâne nepieritoare, Spiridon Georgescu se încumetă să modeleze în urmă cu șase decenii chipul lui Marx. A vrut, după cum mărturisește însuși sculptorul, ca, și în acest fel, generația lui, copiii noștri și urmașii lor să-l cunoască pe Karl Marx.

Și sculptorul a reușit să dea posterității o lucrare aparte. Nu a recurs la gigantism, așa cum a făcut-o, la comandă, în diverse alte lucrări. Și-a dedicat timpul acestei opere fără să i se impună dimensiuni, canoane manieriste, elemente auxiliare, dictate de oficialități. Portretul lui Karl Marx, tipărit de Editura Socialistă și răspândit în mi de exemplare pe cărți poștale ilustrate în întreaga țară, i-a ținut locul marelui dispărut.

Lucrarea are o înălțime de 32 cm, iar baza, în formă de pătrat, are latura de 14 cm. Pe latura din față a bazei, care constituie și soclul bustului, ce sugerează monolitul pietrelor de granit, parcă atunci extrase prin spargere din masivul carierei, sculptorul a gravat numele aceuia către care urcă privirea noastră: KARL MARX și, imediat, dedesubt, anii: 1818—1883.

Deasupra, bustul lui Karl Marx, așa cum îl cunoaștem în ultimii săi ani de viață. Pe latura stângă a soclului, numele sculptorului și anul execuției — 1919. După cum își amintește sculptorul¹⁴, lucrarea executată de el în gips a fost expusă chiar în anul modelării sale și mult timp după aceea în vitrina „Librăriei Socialiste“ de pe fosta stradă Sf. Ionică, acolo unde își avea sediul Partidul Socialist din România și redacția ziarului său. Tot sculptorul ne-a menționat că a făcut mai multe replici din ipsos ale lucrării, care au fost difuzate apoi prin intermediul aceleiași librării în rîndul muncitorilor din Capitală. Din cele relatate

¹² Ibidem, inv. nr. M. 890. Lucrarea se află expusă în sala nr. 39 a muzeului.

¹³ Cunoscut îndeosebi prin lucrarea executată în 1925 și dedicată armeei geniului. „Leul“ de la Cotroceni, Spiridon Georgescu s-a făcut remarcat în perioada interbelică, atunci cînd a dăltuit mai bine de 40 lucrări. În marea lor majoritate, acestea au fost comandate de autorități sau persoane particulare. Ceea ce atrage atenția asupra sa, sînt lucrările în care sculptorul, depășind canoanele manierismului, dobîndit, de altfel, încă în anii studiilor făcute în Italia, vădește o adîncă sensibilitate la receptarea figurilor și a evenimentelor care impulsionează desfășurarea proceselor istorice. Membru al P.S.D.R. încă din anul 1910, Spiridon Georgescu face parte din rîndurile acelei pleiade de oameni de artă și cultură care, trecuți pe la școala ideilor socialiste, vor imprima lucrărilor lor un adînc caracter militant. Dintre cele mai semnificative lucrări ale sale, care impresionează prin vibrantul mesaj social ce-l transmit, menționăm: „Încrușișarea brațelor“ — alegorie grevistă executată în 1919, „Internaționala“ — dăltuită în 1920, compozițiile „Vagabondul“ și „Țăran în repaos“, alegoria „1907“, ca și busturile militantului socialist Vasile Anagnoste și a scriitorului Gala Galaction.

¹⁴ În legătură cu amintirile artistului despre lucrare și amănuntele pe care le-a dat, prezentate de noi succint în text, vezi *Nota privitoare la discuția purtată la 16 septembrie 1972 de autor cu sculptorul*, Muzeul de istorie al R. S. România, nr. de înreg. D. 40.

nouă rezultă că nu el a fost acela care a turnat în bronz lucrarea pe care muzeul o deține în patrimoniul său. Aceasta, după propriile sale mărturisiri, a fost turnată după original de lucrătorii de la Atelierele Căilor Ferate din București tot în anul 1919.

Materialul din care a fost executat originalul, ca de altfel și replicile făcute atunci, n-au rezistat timpului. Dar inițiativa luată de muncitorii ceferiști, care, se pare, au turnat două exemplare după original, se dovedește a fi fost fericită. Datorită acestei împrejurări, a învins deceniile o lucrare ce merită a fi consemnată așa cum se cuvine.

**TRAVAUX D'ART DU PATRIMOINÉ DU MUSÉE D'HISTOIRE
DE LA RÉPUBLIQUE SOCIALISTE DE ROUMANIE — PRÉCIEUX OBJETS
EXPOSÉS DANS LA SECTION D'HISTOIRE MODERNE**

— Résumé —

Un certain nombre de travaux d'art entrés dans le patrimoine du Musée d'Histoire de la République Socialiste de Roumanie attirent l'attention tant par leur contenu thématique, que par leur attributs scientifiques et documentaires aussi.

Quatre œuvres du peintre D. Stoica ramènent en actualité les préoccupations de l'artiste liées à la période tellement tourmentée de l'histoire de notre peuple entre 1916—1918. Leurs sujets sont intégrés dans le cycle d'œuvres du peintre, inspirées par la première guerre mondiale.

Des investigations entreprises dans les matériaux documentaires de ce temps, dans les pages des publications et dans les programmes des expositions que le peintre a organisées, il résulte que les travaux rapportés ont un caractère inédit pour le grand public. D'ailleurs, deux de ces œuvres, comme il résulte aussi des dédicace du peintre notées dessus, ont été offertes en cadeau en avril 1917 à un officier du Grand Quartier Général de l'Armée. Et il est difficile à concevoir que, vu le grand nombre d'œuvres de l'artiste concernant la première guerre mondiale, il aurait eu recours aux travaux offerts, pour organiser ses expositions.

En luttant lui-même l'arme à la main jusqu'à la retraite en Moldavie, ensuite mobilisé comme peintre attaché au Grand Quartier Général, l'artiste a connu auprès des soldats le foyer de l'âme roumaine, la force morale de la grande armée anonyme, des réalisateurs de biens matériaux habillés en uniforme. C'est vers l'univers moral et spirituel de ces hommes besogneux qu'a été attiré le peintre. C'est eux qu'il a peint avec la sympathie de celui qui partage leurs douleurs, ambitions et aspirations, quand ils se sont élevés avec une inépuisable énergie pour lutter, allant jusqu'au sacrifice suprême, afin de défendre et de libérer des envahisseurs la terre laissée en héritage par les ancêtres.

Un dessin au crayon, appartenant au peintre bienconnu pour ses œuvres du domaine de l'art graphique, Iosif Iser, représente C. Dobrogeanu-Gherea, ainsi que nous le connaissons des photographies de la première décennie de notre siècle. L'analyse comparative de ce dessin avec une reproduction du portrait de Gherea, publiée par la revue de facture socialiste „La Vie Sociale“ en son numéro du mois de novembre 1910, a mis en évidence le fait que l'acquisition de notre musée est une œuvre presque identique avec l'exemplaire mis à la disposition de la rédaction de la revue mentionnée. Le petit détail de contour vestimentaire, presque insaisissable, qui n'apparaît pas sur notre dessin, nous a déterminé d'opiner que celui-ci a été un dessin qu'Iser a gardé pour soi, et qu'ensuite il a crayonné d'après lui l'exemplaire pour la „Vie Sociale“ aussi.

Le patrimoine du Musée d'Histoire de la République Socialiste de Roumanie s'est enrichi aussi avec une autre œuvre d'art, dont le sujet c'est le grand soulèvement à la lutte des paysans au printemps de l'année de sacrifice et d'espérance — 1907. L'œuvre acquise, en huile sur toile, apporte dans le circuit de la réflexion de facture plastique de l'événement un nom moins connu, celui du peintre Toma Gh. Tomescu. Ensuite, dû au fait que l'œuvre a été exécutée l'année même de la révolte et qu'elle est datée 1907, elle acquiert, outre ses attributs d'ordre artistique, aussi les valences d'un document d'archive.

Une autre acquisition de notre musée, un buste en bronze représentant Karl Marx, a relevé quelques éléments dignes d'être retenus. Avant tout, l'inédit de cette œuvre. Ensuite le fait que le buste a été exécuté par le sculpteur roumain Spiridon Georgescu en 1919 et coulé en bronze la même année, d'après l'original, par les ouvriers des Ateliers des Chemins de Fer de Bucarest. L'original du buste que nous détenons a été exposé par le sculpteur l'année de son modelage et beaucoup de temps ensuite dans la devanture de la Librairie Socialiste de l'ancienne rue Sf. Ionică de Bucarest, là où en mai 1921 se sont déroulés les travaux du Congrès pour le transformation du Parti Socialiste en Parti Communiste Roumain.